

: Molod', 1984. – Kn. 1 : Opovidannya. – 328 s.; Kn. 2 : Povisti. – 328 s.

8. Shevchuk V. O. Kryk pivnya na svitanku: Povisti / Valeriy Shevchuk. – K. : Molod', 1979. – 240 s.

9. Shevchuk V. O. Naberezhna, 12. Seredokhrestya / Valeriy Shevchuk. – K. : Molod', 1968. – 246 s.

10. Shevchuk Val. Sad zhyteys'kykh dumok, trudev ta pochuvan' / Valeriy Shevchuk // Ukrayins'ke slovo : u 4 kn. – K. : Ros', 1994. – Kn. 3. – S. 451–468.

Summary

Antonina Hurbanska

Existential Discourse of Early Prose of Valerii Shevchuk

In this article the conceptuality of existential literary paradigm in the early works of Valerii Shevchuk in the context of the aesthetics of literary sixties is studied, its connection with worldview reflection of the author and the characters is highlighted.

Key words: *existential issues, existential modes, existential paradigm, worldview reflection, poetics of image creation.*

Дата надходження статті: «07» квітня 2017 р.

Дата прийняття до друку: «28» квітня 2017 р.

УДК 821.161.2-6(081.2)«19»

ЛЮДМИЛА ДЖИГУН,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

Жанр літературного травелогу в структурі мемуарів українських еміграційних письменників

Доведено, що і травелог, й автобіографічний роман поєднані авторським Я у пізнанні оточення – Іншого, однак травелог від роману (поєми) різниться тим, що оповідь розпочинається не від народження, дитячих літ наратора, а від початку подорожі суб'єкта, й виклад матеріалу досить таки довільний, він неодмінно завершується поверненням оповідача додому під враженнями від побаченого в процесі мандрів. З'ясовано, що письменник-мандрівник спирається на свої подорожні нотатки, позаяк центральний принцип травелогу – це збір цікавої інформації під час перебування в чужій країні. Визначено типологію та елементи травелогу, зокрема, свій національний колорит за допомогою чужого наративу у порівняльному полі, а також – чужий національний простір,

сприйнятий внутрішнім світом оповідача. У травелозі неодмінно присутнє авторське «Я», через нього постає біографічна панорама. Розкрито, що в складових літературного травелогу присутній квест, який додає інтриги, пригодницьких фрагментів, де автор є головним гравцем передачі читачам особисто спостереженої історії, його взаємодії з ландшафтом, як і те, що складовою травелогу є висока ступінь деталізації та достовірності передачі інформації реципієнтам.

Ключові слова: автор, мемуарист, травелог, нефікційна література, час, простір, екзистенція.

Постановка проблеми в загальному вигляді... В українському літературознавстві жанр травелогу розглядається в комплексі нефікційної прози. Стосовно жанрової дефініції травелогу досі немає чіткого визначення. Травелог нині затребуваний часом, є популярним, тому визначення його функцій у творі не повинно бути розмитим, а чіткішим. Означений жанр маніфестує свободу викладу текстового матеріалу, опису подорожі, передає інформацію, схоплену зором, емоційно-експресивною лексикою, але ступінь деталізації при цьому достовірний, без вигадки (йдеться про нефікційну прозу). З огляду на маловивчену проблему актуальність теми, винесеної у заголовок статті, є незаперечною.

Аналіз досліджень і публікацій... Їх не так є багато. Скажімо, О. Калинюшко у статті «Жанрові модифікації травелогу в романі Ольги Токарчук «Бігуни» [9] вивчає жанр не власне української, а перекладної (з польської мови) прози. Оскільки авторка аналізує постмодерний художній твір, то, відповідно, він не може бути припасованим до документального, де переважає не вигадка, а конкретний факт як фотоілюстрація. Дослідниця віднаходить у творі О. Токарчук різні типи персонажів-мандрівників як «своєрідний «паноптикум» образів, які, за Зігмунтом Бауманом, репрезентують поведінкові стилі людини, створені добою постмодерну, – бродягу, фланера, туриста та гравця. Саме у зміні концепції людини, що виявляється у специфічному підході до образу героя-оповідача та інших персонажів... полягає причина концептуальної модифікації постмодерного травелогу» [9, с. 91].

Віктор Гумінський вважає, травелог – це розповідь про вигадані, уявні мандри з домінуючим ідейно-художнім елементом. Науковець висновує думку про те, що «крім власне пізнавальних, подорож може ставити додаткові – естетичні, політичні, публіцистичні, філософські та інші завдання; особливий вид літературних подорожей

– розповідь про вигадані, уявні мандрівки <...> з домінуючим ідейно-художнім елементом, певним чином йдучи за архітектонікою творення документальної подорожі» [7, с. 314-315]. У «Лексиконі загального та порівняльного літературознавства» С. Абрамович потрактує жанр подорожі в минулому часі, що використовувався переважно в літературі до середини XIX ст. і сюжетно базувався виключно на переміщенні персонажа у просторі й часі. Він веде мову про травелог як художній прийом, що застосовується в інших літературних жанрах, насамперед прозово-романних [1]. Н. Білецька у травелогії центральну роль відводить авторові-оповідачеві, причому травелог інтерпретує як жанрово-синкретичне явище, в якому наявні елементи автобіографії, листа, щоденника, газетної інформації, фольклорної байки [4, с. 42]. А. Бондарева називає жанр травелогу «розмитим», «літературою блукання», журналом, діалогом, щоденником, а в сучасному розумінні – блогом, в якому подається опис мандрів [6], С. Дідух-Романенко розглядає травелоги як подорожні нотатки [8]. Поліаспектність інтерпретації жанру потребує уніфікації з наукової точки зору, позаяк травелог найчастіше зустрічається у нефікційній літературі (власне травелог, нотатки подорожей як окремі блоки в середині жанрових модифікацій, дорожні нариси, пейзажні замальовки, туристичні пригоди тощо).

Мета статті – схарактеризувати художньо-документальну структуру, типологічну і жанрову специфіку травелогу у спогадовій літературі українських еміграційних письменників.

Виклад основного матеріалу... Перш, ніж говорити про травелог, то варто потлумачити жанрову дефініцію, розкрити його функцію в структурі нефікційної літератури. Термін травелог походить від англ. travelogue (подорож), тобто – це звіт про подорож, але не просто хронологія поїздки, а реакція на побачене й літературно оформлена на папері, в залежності від індивідуального стилю мандрівника, його художнього смаку.

Травелог як літературний жанр виник в європейській культурі відразу після історичного роману. Однак, якщо історичний роман уможливило у спільноті краще пізнати себе, розповідаючи, що відбувалося з ними в минулому, то травелог надає можливість зрозуміти і уявити світ, відмінний від свого. Саме означена дихотомія жанрів – історичного роману й травелогу – започатковує світову літературу, яку співвідносимо з європейською цивілізацією. Скажімо, у VIII столітті до н.е. Гомер написав дві поеми, в яких прочитуються й історичний роман, і травелог. Найдавніша пам'ятка грецької літератури «Іліада» є першою «ластівкою» історичного роману, а ліро-

епічний твір «Одіссея» є першим травелогом, в якому йдеться про історію довгої подорожі і містить не лише картину далеких земель, де побував Одісей, а й пригоди, переживання героя. Перші автори травелогу: Ксенофонт (V століття до н.е.) – грецький мандрівник, автор книги «Анабазис», в якій описав відступ грецьких військ-найманців. Козьма Індікоплов (VI століття) – візантійський мандрівник, автор трактату «Християнська топографія», крім подорожніх нарисів, подає філософські ремінісценсії про будову світу. Марко Поло (1254-1324) – венеціанський мандрівник, який близько 20 років прожив у Китаї, про що написав «Книгу чудес світу», виклавши свої спостереження і враження від подорожей Азією. Фернан Пінту (1509-1583) – португальський мореплавець, перший європеець, який описав Японію, автор книги «Паломництво», що містить його досвід подорожей Азією. Означені травелоги, однак, носять архаїчний характер, художнє оформлення недосконале, бо у ті далекі часи автори травелогій передавали схоплене зором з патріотичних почувань, описуючи чуже в непривабливих картинах, порівнюючи з рідним краєм, де усе наче пишніє красою.

Зазначимо, що у XVIII-XIX століттях більше починають подорожувати англійці, які активно долучились до написання травелогів, серед майстрів художньої прози – Чарльз Діккенс, Марк Твен, Даніель Дефо, Генрі Філдінг, Йоганн Вольфганг Гете, Генріх Гейне та інші. Реалістичні картини подорожніх нотаток (травелоги) належать перу й словацького церковного, суспільно-політичного, культурного діяча та мемуариста Даніела Крмана (1663-1740). Щоденник «Itinerarium» українською мовою переклали подружжя Ольга та Григорій Булахи, упорядкував видання й написав примітки до тексту літературознавець М. Неврлий [10, с. 20-40]. Науковець зауважує, що «Itinerarium» Даніела Крмана, який був гостем Карла XII й Івана Мазепи, є одною з перших пам'яток Полтавського бою 1709 р., після якого Україна утратила майже на 300 років державність і стала колонією Росії, спершу царської, потім більшовицької. Рівночасно можна вважати цей твір словацького Плутарха (так заслужено називають його словаки) енциклопедією тогочасного життя Східної Європи і великою мірою – України, про яку там сказано найбільше» [10, с. 35]. Літературний діаріуш Д. Крмана перекреслює думку Ф. Лежена, який резюмує, що «автобіографічний жанр, зазвичай, розглядають як ключ до розуміння творів автора або своєрідний «документ», а не як самостійний твір [13, с. 111], адже травелоги словацького мемуариста початку XVIII ст. є і документальним, і самостійним твором, що став значною подією, збагативши західноєвропейську культуру реальними

картинами життя, описом епохальних подій в Україні, свідком яких був сам автор.

Українські науковці-археографи 1993 р. опублікували «Щоденник» П. Куліша, який письменник вів упродовж 1845–1848 рр. [11]. Відчувається, що його писала молода людина віком 26-29 років, не маючи за плечима великого життєвого досвіду, тому не дивно, що мемуарист вводить до діаріуша чимало імен непересічних діячів російської культури, літератури, які на той час були для нього моральними авторитетами, у нотатках здебільшого заторкує тему кохання, одруження, впливу сімейного життя на морально-психологічний та творчий комфорт. Останній запис в щоденнику П.Куліш залишив 6 жовтня 1848 р. через значний проміжок часу, перебуваючи в Тулі, на засланні. Упродовж ХХ та початку ХХІ століття значно поживавилась діяльність письменників щодо творення спогадової літератури, в яких увиразнено жанрово-стильові особливості травелогій, авторами яких є Л. Биковський «Від Привороття до Трапезунду», Оксана Черниш «Тернистим шляхом», Д. Нитченко «Від Зінькова до Мельборну: із хроніки мого життя», «Під сонцем Австралії», Г. Журба «Далекий світ», О. Пащенко «Материнство (фрагменти з життя)», С. Тобілевич «Рідні гості», Паша Ємець «Дорогою терпіння: від Сибіру до Каліфорнії», І. Тарасюк «Свята земля. Подорожні записки паломника», В. Королів-Старий «Згадки про мою смерть», Леся Богуславець «Від Находки до Чернівців», «Чужина, чужина», Анатоль Гак «Від Гуляй-Поля до Нью-Йорку», М. Цуканова «Мої спогади», Яр Славутич «У вирі багатокультурності», І. Кошелівець «Розмови в дорозі до себе», Є. Онацький «Їду до Аргентини», В. Чапленко «Його таємниця», «Кому повім печаль мою?», М. Приходько «Від Сибіру до Канади», Анатоль Галан «Будні советського журналіста», Я. Рудницький «З подорожей по Італії», «З подорожей по Канаді», У. Самчук «Планета Ді-Пі», Ю. Мовчан «Мої подорожі довкола світу», Віра Вовк «Човен на обрїю (спогади 2010-2013)», «Бабині літо (остання книга спогадів)», Ліда Палій «Дитинство, заметене часом», «Стороною йшла гроза», М. Громенко (Михайло Дуда) «У великому рейді», М. Островецька «З Римського записника», «Берегами мандрівки», Л. Хмельковський «Як ми жили», І. Тимошук «Лелеки в чужині: спогади емігранта» [16] тощо. Певна річ, мемуаристика є суб'єктивною, але описуючи про інших людей, автор у суб'єктивному «Я» розкриває і свій характер, хід мислення, психологію пізнання не лише Іншого, а й Себе і світу. Автор намагається з відстані часу передати те, що зберегла його пам'ять, бо, як зазначає С.Андрусів, у селективності пам'яті переважає етичний

показник, позаяк «щось ми пам'ятаємо, а чогось не хочемо пам'ятати» [2, с. 84], або, додамо, пропусκαємо свідомо.

У творчій спадщині Ганни Черінь є чимало травелогій, що їх називала дорожніми репортажами, зокрема «Їдьмо зі мною» (1965), «Їдьмо зі мною знов!» (1990), «Дев'яте чудо» (2005), «Паралелі» (2009). Як бачимо, жіночі травелоги перевершують у кількісному і якісному показниках чоловічі. Спостережливе око жінки-письменниці фіксує усе до дрібниць не лише замилювання краєвидами, історичними місцями інших держав, а й навіть передає побут пересічних людей, що зустрічалися під час мандрів, як то у спогадах Л. Палій «Шляхами Середньої Азії (записки з подорожі в Китайський Казахстан)» [14]. Письменниця побут народу Китаю передає предметним рядом. Її сприйняття втілюється у вигляді набору не пов'язаних відчуттів, отриманих від цілісних предметів, які викликають позитивні чи негативні асоціації: «Вулиці обсажені двома рядами тополь для охорони від мандрівних пісків. Тут уперше в Китаї не бачила перелюднення. Тут також замість людей верблюди й малі коники тягнули вози з тягарями. Тубільці, одначе, непривітні, відчула навіть ворожнечу до нас, чужинців. Кімнати в бараках «готелю приязні» зовсім спартанські – тверде ліжко, стояк з металевою поливаною мискою для вмивання, заложений рушник, сплювачка та термос з гарячою перевареною водою. По воду до вмивання мусіла ходити до криниці. Сіла біля вікна, дивилася на клюмби вже відцвілих запилених айстер і мальв, і думала, що я тут роблю» [14, с. 17].

Для авторки травелогій цілісність сприйняття осмислюється через предметний ряд, їхній зовнішній вигляд. Образ предметів не подано в широкому, всеохопному вигляді з усіма необхідними елементами, а пунктирно, залишаючи для читача інтенційно сформувати уяву й добудувати цілісність форми на основі невеликого набору елементів, що їх змальовує мемуарист. Таке «відбувається» навіть тоді, коли окремі деталі предмета особистістю в даний відрізок часу не сприймаються: «На цементовій підлозі був розстелений напрочуд гарний, уже дещо витертий килим із орнаментом оленів. Усе покрите грубою верствою пилу, пустиня не давала про себе забувати. І знову, як і в інших далеких країнах, несподівано приходила до мене незрозуміла туга, закрадалося питання, що я тут роблю» [14, с. 28]. Словосполучення «пустиня не давала про себе забувати» є художнім прийомом, алюзією, і читач сам домислює, що в пустелі зчаста трапляються буревії, які здіймають пісок угору, котрий осідає всюди. Неприємні відчуття мандрівника від побаченого відбито у рефрені «що я тут роблю».

Модальність наведеної ілюстрації тексту уподібнюється до есеїстики. Аналізуючи щоденникову прозу, А. Харченко спостерегла, що «в побудові синтагматичних зв'язків щоденникової прози авторові допомагає асоціативність мислення», остання найцікавіше «простежується на рівні мікротем, що становлять собою структуру щоденника», а «модальність тексту зближує щоденникову прозу... з есеїстикою, ще раз засвідчуючи мобільність жанру щоденника в українській літературі кінця ХХ століття» [17, с. 48]. Подібне визначення можна застосувати й до травелогій Л. Палій, яка зізнається: «Люблю їздити поїздами. Стояла біля відкритого вікна, відчувала вітер на обличчі, у волоссі. Спостерігала, як із телеграфічними стовпами біжить час, як він утікає під ритм цокання коліс. Цим поїздом, що його чомусь звать «Залізний півень», ми вже раніше їхали з Лянчаву до Джючюену. Тоді, одначе, за вікном зеленіли ще степи на окраїнах Внутрішньої Монголії, паслися вівці й чабани чвалали верхи на конях. Поїзд минув маленьку оазу, де кілька верблюдів пробували пожовкле листя тополь. Далі знову стелилася безкрая, покрита рінню рівнина. Кажуть, що тут забагато вітрів – замало дощів, забагато піску – замало трави, забагато каміння – замало землі» [14, с. 14]. Прислівникова антитеза підсилює мовний світ оповідача, колоритність дорожніх нотаток, які обрамлені зображально-виражальними засобами. Апперцепція автора естетизує текст, що впливає на емоційний стан реципієнта.

Авторка заторкує психологічну функцію константи, яка здатна сприймати предмети відносно постійними за формою, кольором і величиною, рядом інших параметрів незалежно від фізичних умов сприйняття, що міняються. Її сприймання передається у відносній сталості образів предметів при помітних змінах освітленості, положення у просторі, відстані від людини, яка їх сприймає: «У чужих країнах люблю іноді бути сама, щоб краще розглядати й оцінювати бачене. Думки тоді можуть мандрувати без зайвого втручання співподорожників, ніхто не розвіює інтимного зосередження банальними спостереженнями про очевидне. В подорожах шукаю відкриття нового, досі не баченого, або відгук чогось уже давно відчутого, не пустої розваги» [14, с. 11]. Авторка, навіть їдучи потягом, любила самотність. Вона дивилась у вікно й розмірковувала: «Тут поблизу колись роздвоювався Шовковий шлях. Південне відгалуження, яким, між іншими, йшов Марко Поло, звали проходом Янгуан і воно переходило біля озера Ляобо та міст-оаз Чарклик, Черчен і Хотан, в більшості засипаних уже пісками. Цей шлях вів далі на Гарат і Кабул в

сьогоднішньому Афганістані або до Кашгар, де він сходився з північною віткою [14, с. 16].

Діставшись до мальовничого місця подорожі, підіймаючись на гору Небесну, Л. Палій знову відірвалася від туристичної групи, щоб у спокійній обстановці, розкошуючи самотністю, переосмислити красу побаченого на власні очі, які передає графічним малюнком, залучивши до структури травелогу зорові, нюхові і слухові відчуття: «Присіла на камені, пригрівало милостиве осіннє сонце. Краєвид був неприродно чіткий. Внизу між темною зеленню шпилькових дерев жевріли осінні листкові дерева. Оточена урочистими горами, покритими різнобілим снігом, відчула, наскільки я далеко від усього мені знаного світу і як близько небесної синяви. Я зрозуміла, чому ті гори називають «Небесними». Розкошувалася самотністю й божественною красою. Позбавлена земного тяжіння, піднеслася вгору, втратила відчуття своєї окремої тотожності, злилася в одне з усією тією величною красою природи. Відчула цілковиту сумирність. Коли знову відчула себе на землі, почула наново всі звуки й запахи цього світу. Далеко внизу шумів потік, пахло розпеченою живицею, хвоею, мохом і терпкою осінню. Хтось грав на сопілці, спершу зовсім близько, а згодом звук почав віддалятися [14, с. 30].

Літературний травелог письменниці завершує на мажорній ноті, залучивши в структуру нефікційної прози синтез мистецтв (графіка, музика), як от: «Почався концерт. Я слухала з захопленням мелодії степів, пустинь та високих непрохідних гір. В тих піснях було щось наче б уже відчуте, пережите... Музики грали на малих татарських і киргизьких скрипочках-кобузах, які вони держали вертикально на коліні, під їхніми смичками тужили довгошиї лютні-дударці, які колись були поширені в Персії, а сьогодні залишилися тільки в казахів. Грали на цимбалах-домбрах, на флейті й на великому тамбурині-дойрі. Я похитувалася в ритм музиці» [14, с. 28-29]. Художні пошуки Л. Палій інтенційно, майстерно трансформують в літературному травелозі, у такий спосіб естетизуючи інтегральні, антропологічні, ліричні, орнаментальні, а також екзистенційні, імпресіоністичні малюнки. Ефект останніх досягається завдяки широкому застосуванню засобів тропеїзації, стилістичних фігур, які посилюють емоційність, оздобу мовлення, сприяють образності вислову.

Читач взаємодіє разом з автором у переживаннях, перспективах, що співвідноситься з онтологічним суб'єктом життя (робота, відпочинок, побут), підсвідома духовність), екзистенційністю – пошуком гармонії людини з природою, хронотопною естетизованістю (час і природа, історія минулого і сучасного Китаю в просторовому полі). У розмислах

письменниці постає розв'язання дилеми в компаративному ключі: про початок і розвиток культури Стародавнього Китаю, Середньовіччя та її збереження в сучасному цивілізаційному світі, що є світоглядним переосмисленням особистістю минулого часу з теперішнім. Означена імперативна норма знаходить розв'язок в художніх шуканнях і знахідках, поетично виписаних у тексті.

Є у Ліді Палій вдало виписані спогади «Стороною йшла гроза», в яких знаходимо травелоги, коли батько письменниці 1940 р. під великим секретом повідомив оповідачеві, що вони таємно мусять покинути Україну разом з німецькими колоністами. Оповідь сповнена екзистенційним неспокоєм, внутрішньою напругою індивіда, його сенсопошуком. Людина, як унікальна духовна істота, постійно перебуває на шляху власної долі, ліпшого життя, прагнучи свободи: «Поїзд рушив мостом через Сян. Коли ми побачили останнього советського солдата, всі враз заговорили. Важко описати радість у вагоні. Десь з'явилась пляшка, запивали свободу, навіть мені дали першу в житті чарку горілки, заявивши: «Випий, дитино, ми вже на волі!» [15, с. 48]. Змодельований письменницею час і простір в травелозі С. Стефанів співвідносить до категорії минулого, позаяк «тут-і-тепер» завше чекає майбутнього, а фактично має справу тільки з минулим... Адже бути в світі – значить проминати» [3, с. 121].

Літературні травелоги Л. Палій привернули увагу багатьох критиків, адже вона «намандрувала кілька книг» (М. Слабошпицький), якими захопився Ю. Шевельов. У листі до авторки писав, що «був приємно вражений свіжістю і чистотою мови». Леся Храплива-Щур, аналізуючи спогади «Стороною йшла гроза», висловила квінтесенцію про те, що «залишають такі спомини незатертий слід існування народу у поодиноких його членах для майбутніх нащадків і для неперервності життя. А тим більше, – для істориків-дослідників... особливо поширений сьогодні жанр – це спомини. Різні наші люди пережили частину, а то майже усе бурхливе й змінливе ХХ ст., повне переживань, створених воєнними обставинами, сприймаючи їх під кутом свого підходу до життя, своєї вдачі та прийнятих певним середовищем правил і вартостей. І тому кожні спогади – унікальні» [18, с. 20].

Літературний травелог, як мною зазначено вище, існує й у художній літературі. Зокрема означений жанр втілює К. Куцок-Кочинський у поемі «Довге блукання Одиссея» [12]. Прототипом ліричного героя (Одиссея) є сам автор, який у передмові завважає: «1983 року мені довелося побувати на Україні, у Києві на з'їзді славістів, це є автобіографічне тло для п'ятнадцятої пісні, якої дія відбувається на

Київських горах» [12, с. 7]. Автор у восьми піснях подає древні події, уявляв Троянську війну, насправді мав на увазі новітню добу, події Другої світової війни. Переінакшив й географічні назви. Так, острів Кірнеї – це Румунія. А рятівниця-Кіренея, зазначає письменник, «була і в моєму житті, вона мене врятувала від смертельної небезпеки і стала моєю другою дружиною» [12, с. 3], маючи на оці літературознавця Магдалину Ласло-Куцок. У листі (29.08.1997) до В. Мацька вона писала: «1988 р. під час нашого перебування в Америці він (К. Куцок-Кочинський. – Л.Д.) надрукував в Нью-Йорку фантастичну поему «Довге блукання Одиссея», де між іншим відбито і період його перебування на Вінничині і те, що він переодягнувся на попа (намітка подарована німфою)». У жанрі тревелогу письменник сторив ще одну поему «Подільська Голгофа», яку, як зазначає у листі М. Ласло-Куцок, «вдалось свого часу надрукувати тільки в Югославії. В Румунії або на Україні ніколи не з'явилась. Дуже просила б Вас сприяти її надрукуванню там, де ще пам'ятають про Кирила, який перебував на Вінничині, переодягнутим на священника і виступав проти людської жорстокості, тримаючи хрест у руках».

Тревелоги Л. Богуславець-Ткач «Від Находки до Чернівців» написані з гумором, перемішаним народними прислів'ями та приказками. Кожна розповідь позначена онімною лексикою. Її ономастичний простір охоплює значну частину центральних міст колишнього СРСР Росії й України, про що свідчать розділи книжки: «Находка–Хабаровськ», «Новосибірськ», «Ташкент», «Самарканд», «Бухара», «Баку», «Тбілісі», «Сочі», «Краснодар», «Ялта», «Харків», «Полтава», «Київ», «Мінськ», «Ленінград», «Львів», «Тернопіль», «Чернівці», «Поворот до Австралії», «І знову в Україні». Наратор в останньому розділі переповідає своє бачення України через три роки після Чорнобильської катастрофи. Мандруючи Україною, поверталась в Австралію не з Києва, а Ужгорода, який подалі від Чорнобиля, і милувалась красою: «Знову проїжджаємо Мукачів. На пагорбі видно старий замок. Усе вище й вище піднімаємось в гори Карпати. З'їхали на перевал, глянули навкруги: скільки око сягне – долини, гори, полонини. Яка краса!» [5, с. 188]. Як бачимо, авторка тревелогій також підсилює мовний світ засобами тропеїзації, «вмонтовує» у свою оповідь графічні лінії зображально-виражальними засобами, і читач разом з наратором поринає в красу благословенного краю. У тревелозі Лесі Богуславець чітко вловлюється авторське переживання простору, його атмосфера.

Отже, проаналізувавши літературні тревелоги в структурі мемуарів українських еміграційних письменників, констатуємо, що

травелог балансує між художньою та документальною прозою. Кожен письменник подорожування моделює різними способами в залежності від сюжету історії мандрів. Існує кілька типів оповіді: формальний (неформальний) путівник, що його можна йменувати звичайним, тобто автор-оповідач просто подає перелік екскурсії містами чи опис конкретних місць перебування. Власне травелог можна віднести до нарису мандрів, особистого щоденника подорожей (як у Лесі Богуславець), де прочитується документальна історія подорожування з максимальним описом місця і події (подій). Епічна (романна) подорож, трансформація особистого життя в художній оболонці, де є чимало вигадок, крім опису краєвидів, ландшафту, зацентровується на інтригах, пригодах, а сам путівець є чисто символічним образом (твори К. Куцюка-Кочинського). Елементами травелогу виступають свій національний колорит за допомогою чужого наративу у порівняльному полі; чужий національний простір, сприйнятий внутрішнім світом оповідача; побут країни, преференції в уявленнях, одяг, звичаї і традиції народу тощо; у травелозі неодмінно присутнє авторське «Я», що увиразнює біографічну панораму. У складових літературного травелога присутній квест, він додає інтриги, автор є головним гравцем передачі читачам особисто спостереженої історії, його взаємодії з ландшафтом, тобто його реакція на нове, про що пише і що його найбільше вразило (наприклад, спогади Л. Палій); складовою травелогу є ступінь деталізації і достовірності, передача інформації чимось наближена до репортажу з місця події. Нарешті – гра з читачем, яка виражена у діалектиці фіналу тим, що де б ти не був, всюди добре, а вдома найкраще. Майже всі мемуаристи української діаспори, які подорожували Україною, зізнаються в любові до своєї землі, і лише одиниці з них залишилися жити на рідній Батьківщині. Але такий феномен патріотизму, вважаю, потребує не лише аналізу в морально-етичній площині, а значно ширшої, комплексної розвідки, до якої, сподіваємось, долучаться психологи, історики, націологи, етнологи, економісти, демографи.

Список використаних джерел і літератури:

1. Абрамович С. Подорож / Семен Абрамович [Електронний ресурс] // Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – Режим доступу : <http://litmisto.org.ua/?p=17375>
2. Андрусів С. Післямова / Стефанія Андрусів // Палій Л. Дитинство, заметене часом. Спогади / Ліда Палій. – К. : Ярославів Вал, 2006. – 92 с.
3. Андрусів С. Післямова / Стефанія Андрусів // Палій Л. Стороною йшла гроза / Ліда Палій. – К. : Ярославів Вал, 2008. – С. 120-130.

4. Білецька Н. Жанр тревелогу на українському книжковому ринку / Наталія Білецька // Коло. – 2013. – № 5. – С. 41–44.
5. Богуславець Л. Від Находки до Чернівців : враження з подорожі / Леся Богуславець. – Мельбурн : Байда, 1988. – 190 с.
6. Бондарева А. Литература скитаний [Електронний ресурс] / Алёна Бондарева // Октябрь. – 2012. – №7. – Режим доступу : <http://magazines.russ.ru/october/2012/7/bo18.html>
7. Гуминский В. Путешествие / В.М. Гуминский // Литературный энциклопедический словарь. – М. : Сов. энциклопедия, 1987. – С.314-315.
8. Дідух-Романенко С. Подорожні нотатки: визначення, особливості, еволюція жанру / Світлана Дідух-Романенко // Коло. – 2013. – № 5. – С. 23–25.
9. Калинюшко О. Жанрові модифікації тревелогу в романі Ольги Токарчук «Бігуни» / О. А. Калинюшко // Молодий вчений. – 2014. – № 6 (09), червень. – С. 88- 92.
10. Крман Д. Подорожній щоденник (Itinerarium 1708-1709) / Даниел Крман ; [переклали зі словац. Ольга і Григорій Булахи; впорядкув. й приміт. М. Неврлого; вступ. сл. П. Мовчана й І. Дзюби]. – 2-ге вид, допов. – К. : ВЦ «Просвіта», 2010. – 242 с., [1] арк. портр., XVI с. ілюстр. – Резюме: словац., фр., англ., ісп.
11. Куліш П. Щоденник / П. О. Куліш [АН України. Ін-т укр. Археографії ; ЦНБ ім. В.І.Вернадського та ін.; упорядн. тексту, примітки С.М.Кіржаев; відп. ред. В.С. Шандра]. – К.: Наукова думка, 1993. – 87 с.
12. Куцок-Кочинський К. Довге блукання Одисея [фантастична поема у вісімнадцяти піснях із прологом] / Кирило Куцок-Кочинський. – Бухарест; Нью-Йорк, 1988. – 102 с.
13. Лежен Ф. В защиту автобиографии / Филипп Лежен // Иностранная литература. – 2000. – №4. – С. 110–122.
14. Палій Л. Шляхами Середньої Азії (записки з подорожі в Китайський Казахстан) / Ліда Палій // Сучасність.– 1985. – Ч. 7-8. – С. 10-30.
15. Палій Л. Стороною йшла гроза / Ліда Палій. – К. : Ярославів Вал, 2008. – 132 с.
16. Тимошук І. Лелеки в чужині : спогади емігранта [Текст] / І. Д. Тимошук. – Хмельницький : В-ць Стасюк Л.С., 2014. – 80 с.
17. Харченко А. Щоденник В'ячеслава Медведя в силовому полі українського модернізму / Анна Харченко // Слово і час. – 2006. – № 7. – С. 44–48.
18. Храплива-Щур Л. Дитинство – іншими очима / Леся Храплива-Щур // Свобода. – 2009, 23 жовтня. – С.20.

References:

1. Abramovych S. Podorozh / Semen Abramovych [Elektronnyy resurs] // Leksykon zahal'noho ta porivnyal'noho literaturoznavstva. – Chernivtsi : Zoloti lytavry, 2001. – Rezhym dostupu : <http://litmisto.org.ua/?p=17375>
2. Andrusiv S. Pislyamova / Stefaniya Andrusiv // Paliy L. Dytynstvo, zametene chasom. Spohady / Lida Paliy. – K. : Yaroslaviv Val, 2006. – 92 s.
3. Andrusiv S. Pislyamova / Stefaniya Andrusiv // Paliy L. Storonoyu yshla hroza / Lida Paliy. – K. : Yaroslaviv Val, 2008. – S. 120-130.

4. Bilets'ka N. Zhanr trevelohu na ukrayins'komu knyzhkovomu rynku / Nataliya Bilets'ka // Kolo. – 2013. – # 5. – S. 41–44.
5. Bohuslavets' L. Vid Nakhodky do Chernivtsiv : vrazhennya z podorozhi / Lesya Bohuslavets'. – Mel'born : Bayda, 1988. – 190 s.
6. Bondareva A. Lyteratura skytanyy [Elektronnyy resurs] / Alëna Bondareva // Oktyabr'. – 2012. – No7. – Rezhym dostupu : <http://magazines.russ.ru/october/2012/7/bo18.html>
7. Humynskyy V. Puteshestvye / V.M. Humynskyy // Lyteraturniy entsyklopedycheskyy slovar'. – M. : Sov. entsyklopedyya, 1987. – S. 314-315.
8. Didukh-Romanenko S. Podorozhni notatky: vyznachennya, osoblyvosti, evolyutsiya zhanru / Svitlana Didukh-Romanenko // Kolo. – 2013. – # 5. – S. 23–25.
9. Kalynyushko O. Zhanrovi modyfikatsiyi travelohu v romani Ol'hy Tokarchuk «Bihuny» / O. A. Kalynyushko // Molodyy vchenyy. – 2014. – # 6 (09), cherven'. – S. 88- 92.
10. Krman D. Podorozhniy shchodennyk (Itinerarium 1708-1709) / Daniel Krman ; [preklady zi slovats. Ol'ha i Hryhoriy Bulakhy; vporyadkuv. y prymit. M. Nevrl'oh; vstup. sl. P. Movchana y I. Dzyuby]. – 2-he vyd, dopov. – K. : VTs «Prosvita», 2010. – 242 s., [1] ark. portr., XVI s. ilyustr. – Rezyume: slovats., fr., anhl., isp.
11. Kulish P. Shchodennyk / P. O. Kulish [AN Ukrayiny. In-t ukr. Arkheohrafiyi ; TsNB im. V.I.Vernads'koho ta in.; uporyadn. tekstu, prymitky S.M.Kirzhayev; vidp. red. V.S. Shandra]. – K.: Naukova dumka, 1993. – 87 s.
12. Kutsyuk-Kochyns'kyy K. Dovhe blukannya Odissey [fantastychna poema u visimnadtsyaty pisnyakh iz prolohom] / Kyrylo Kutsyuk-Kochyns'kyy. – Bukharest; N'yu-York, 1988. – 102 s.
13. Lezhen F. V zashchytu avtobiohrafyy / Fylypp Lezhen // Ynostrannaya lyteratura. – 2000. – #4. – S. 110–122.
14. Paliy L. Shlyakhmy Sereďnoyi Aziyi (zapysky z podorozhi v Kytays'kyy Kazakhstan) / Lida Paliy // Suchasnist'. – 1985. – Ch. 7-8. – S. 10-30.
15. Paliy L. Storonoyu yshla hroza / Lida Paliy. – K. : Yaroslaviv Val, 2008. – 132 s.
16. Tymoshchuk I. Leleky v chuzhyni : spohady emihranta [Tekst] / I. D. Tymoshchuk. – Khmel'nyts'kyy : V-ts' Stasyuk L.S., 2014. – 80 s.
17. Kharchenko A. Shchodennyk V»yacheslava Medvedya v sylovomu poli ukrayins'koho modernizmu / Anna Kharchenko // Slovo i chas. – 2006. – # 7. – S. 44–48.
18. Khraplyva-Shchur L. Dytynstvo – inshymy ochyma / Lesya Khraplyva-Shchur // Svoboda. – 2009, 23 zhovtnya. – S.20.

Summary

Lyudmila Dzhyhun

Genre of Literary Travelogue in the Structure of Memoirs of Ukrainian Writers-Emigrants

It is proved that travelogue, and the author's autobiographical novel are connected by the author's I in cognition of environment - Other, however travelogue of the novel (poem) differs in the fact that the story begins not with birth, children

years of the narrator, but with the beginning of the subject's trip. The presentation of the material is quite arbitrary, it always ends with the narrator's return home impressed by what he saw during the travels. It is shown that the writer-traveller uses his travel notes, because the central principle of the travelogue is a collection of interesting information while staying in a foreign country. Typology and elements of the travelogue are determined, including its national character by using someone else's narrative in comparative field, as well as other's national space perceived by the inner world of the narrator. In travelogue is always presented the author's «I» because it presents biographical panorama. It is revealed that in the components of the literary travelogue there is always the quest that adds intrigue, adventure fragments, where the author is a key player in the transfer of personal observations of the story to the readers, interaction with the landscape, and also that the part of the travelogue is the rate of details and accuracy of information transfer to the recipients.

Key words: *author, memoirist, travelogue, non-fictional literature, time, space, existence.*

Дата надходження статті: «15» березня 2017 р.

Дата прийняття до друку: «07» квітня 2017 р.

УДК 821.161.2-6 Смотрич

ВІТАЛІЙ МАЦЬКО,

доктор філологічних наук, професор;

ІННА НІКІТОВА,

кандидат філологічних наук

(м. Хмельницький)

«У невеличкому томикові Смотрича вміщається великий світ!»

У статті вперше систематизуються та аналізуються раніше не оприлюднені листи до О. Смотрича (Флоринського), на основі яких частково прочитуються етапи біографічного шляху письменника, зокрема літературна та освітня діяльність, ідейні та художні погляди, процес реконструкції творчих задумів, засоби та прийоми поетики епістолярної автобіографії. Досліджено історичні виміри та літературну генезу письменницького епістолярію. Доведено, що відповідно до теоретико-методологічних засад його вивчення береться до уваги теоретична модель функціонально-семантичної організації письменницького епістолярію, що вбирає в себе основні типологічні ознаки.